

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 5.

У НОВОМ САДУ 4. ФЕБРУАРА 1888.

ГОД. IV.

ПАХУЉИЦЕ.

Вамео снијег. На кров куће,
ко веселе лепирице,
пале двије пахуљице.

Каже једна: Ој сестрице,
мјесец ми је тако мио!
Он се у ме заљубио;

па он моју студен чува —
без њег' бих се сутра чила
с топлог сунца растопила.

Ал ће друга: Мила сестро,
гдје љубави а без сјаја,
без топлога загрљаја?

Нек ми сунце срце грије,
а срце ми радо слуги:
с љубави ћу погинути.

Јосип Берса.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

V.

Дигао Бранко на траву у хладовину, да чита. Обично би до сад у то доба већ био код Јована; али га јутрос нешто одговори, те не оде. Како је чуо још синоћ од Јелене, како су тамо гошће дошле, као да осети, да су му сад у оној кући врата затворена. Не мари за нова познанства. Оно јесте, да му не би било први пут, када би се сада састао с госпођом Катом и с госпођицом Даринком, јер је већ једаред био с њима, баш у њиховој кући. Али се увек неугодно осећао у друштву, у које би тек почео долазити. Од увек научио, да се повлачи, па мисли, узео би ко за наметање, када би чешће одлазио међу нове познанике.

Књига је пред њим, али мисли несу све код њега. Од синоћ се нешто сневеселио. Јелена му је много приповедала о Даринци. Јутрос му је опет споменула о њој. Питала га, хоће ли ићи к Јовану, па да је поздрави. Можда би и отишао био, да га госпођа Рашићка не посла поп-Стевану у врт, те се предомисли.

Више њега се залепрша лептир, па стаде баш близу на неки цвет.

Он ни да дахне јаче, па се не миче, само да не узнемири то дивно мало створење. А лептир шири своја шарена крила, час их скупи и дигне у вис, да му се боја и на горњем и на доњем делу танких крилаца прелива сад као седеф сад као плавичаст пламичак.

— Ти си сад и душом и телом лептир, — рече му је мати, када га испраћала у туђ свет, у даљину, да у највишим школама тамо збира себи плодове човечјег ума. — Ја ти, — рече, — не могу дати ништа више до свог благослова; не знам ништа друго, до да се молим Богу за тебе. Шта ти ваља радити, то ти треба већ сам да знаш после осам година, што си их провео у гимназиским скамијама. Ја хоћу да више знаш него ја. Није истина, да више пати, који више зна. Данас само они добро пролазе, који што више знају. Али пази, да се што више користиш туђим искуством. Тешко оном, који мора све сам на себи да искуси! Ја сам про-

шла добру школу: цео је живот школа. По дебела је књига, што сам је ја већ прочитала. Скупо ме је стала. Али све нек је Богом просто, ако ти примиш наук, што сам га отуд ја поцрпала! Чувај образ! А сачуваћеш га, ако сачуваш душу и срце чисто и не окаљано. Твоја душа и срце сад је као онај прах на крилима у лептира, а образ ти је крило лептирово. Отареш ли прах, упрљао си образ свој. Лептир је, кажу, нестално створење. Али научи се од њега, да само по цвећу идеш и да и са најружнијег цвета скупљаш само оно, што је најлепше. Него не буди лептир, што по тами лута, па чим спази гдегод светлост, он налети, па спржи своја крила. Иди по светлости, ићи ћеш правим путем и не ћеш склизнути на странпутицу.

Тако скупља и сад Бранко речи материне по памети. У мислима тима неје ни приметио, кад је лептир одлетео. Неје га више ни тражио. Он зна за цело, где ће опет наћи свој прави цвет.

Из мисли га трже весео кикот и клицање. Таман да се дигне и да види иза дбуна, ко је то, а преда њ испале мала Зорка, Јованова сестрица, и Даринка. Вијају лептирове по пољу.

Бранко скочи на ноге.

Зорка потрча натраг.

А Даринка стаде као уопана. На њој лака плава хаљина, да се може слободније верати по гори, — последња кратка хаљина, што је као швигарица носила, као да се упила у обле јој удове. Запурила се у лицу, па јој се образи зажарили, да креснеш, варница би излетела из њих. По челу јој пао прам косе, па се њим игра ветрић, кад потрчи.

Бранко проговори нешто, као бојаги, да се поздрави с њом. И он, до душе, вешт момак за таку прилику! Али и она не зна, шта да каже.

Неколико обичних речи, и растадоше се...

*

— Господине Бранко! — завони звонки глас неки до Бранкових ушију.

Бранко се трже.

Близу њега стоји на уској путањи девојче од својих седамнаест година, припураста, ватрених очију, весела безбрижна изгледа.

Како је Бранко неје приметио ни осетио, све док се није јавила, а занет за својим мислима, чисто се збунио, кад је погледао.

— Ми вас чекамо на ручак, — вели она.

— Одмах... одмах ћу доћи, одговори Бранко.

— Не иде тако. Ја се не ћу нити се смем без вас вратити, — рече она слободно.

Бранко метну шешир на главу, а беше му спао у траву. Узе свој штит од сунца, па га затвори.

Те склопи и књигу, што лежаше уза њ, а само што је завирио у њу, од како се повукао у попин врт.

— Стојим на расположењу, госпођице Јелена, — проговори усиљеном шалом а учтиво Бранко, дошавши до ње.

— Ја нисам вама „госпођица“ Јелена, — примети она, бојаги, срдито, па га својски узде под руку.

Готово да је силом прогурала своју левицу око Бранкове деснице, јер Бранко притискао њом под пазухо своју књигу, те му књига сад испале у траву.

— Пардон!

Јелена хтеде сама да се сагне, па да дохвати књигу; али је Бранко преухитри.

— Јесте ли чули, шта сам вам казала? Ја нисам за вас „госпођица“ Јелена, — понови девојче. — Мати сама жели, да ме зовете по имену, па и ја тако хоћу.

— И ви мене називате „господине“, — рече Бранко, тек да се, бојаги, извини.

— Ви сте ипак старији, — одговори Јелена ђаволасто; — па ви треба да почнете.

Бранко ћути; или не зна, шта да одговори, или не ће, што мисли. А мисли:

— „Што се овај свет толико на силу Бога срађа са мном и присваја?“

— Шта сте се замислили опет сад? — пита Јелена, па му завири смело у лице.

Бранко се силом насмеши.

— Немојте толико да мислите. Разговарајте штогод, барем кад сте са мном. Ја умем разговарати, ако не уме Даринка... Ваљда вам је жао Беча?

— Боже сачувај. Мени је овде врло пријатно. Баш се, на против, са свим добро осећам. И не могу довољно бити благодаран ујаку, што ме је дозвоао, да проведем овде школски одмор, тим више, што ћу том приликом да будем сведоком једне опште народне свечаности, какве до сада једва да је било кадгод у нас.

— А, знате ли, ко је на то наговорио вашег ујака?

— Не могу да мислим.

— Моја мати.

— Ваша је мати врло добра. Знаћу и њој захвалити, — рече Бранко галантно, колико је знао и расположен био. — Три године је скоро, како несам био у нашим крајевима, непрестано сам се тенао по охолом Бечу... Мени је, да Бог ме, охо, кад ми је све туђе у њему.

— Па сте се непрестано опет бавили о књигама. Како сте дошли, чика... ваш ујак а и мати не могу доста да вас се нахвале. Ал' ја ипак држим, да то

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

мора бити мучно и досадно непрестано капати над књигом.

— То ме је једно баш и припитомило, те сам се и тамо осећао, колико толико, свој. Наука је једина врсна, да и небраћу бар до сношљивости зближи. Она не пита, јесам ли ја ручао код Сахера, у Хамбуршкој ресторацији или у народној кухини; не гледи, стоји ли пред вратима портир у самурини и у гајтанима а с неким скиптром у руци, или се врата затварају простом скакавицом или резом. Ја се не кајем, неје ми ни близу памети, да се кајем, или да се тужим на Беч. Али ипак ме срце вуче нашем крају, па, госпођице, . . .

Јелена почела била, да га поверљиво слуша, али се сад окрену и предаде преда се.

— Ја ћу да се срдим на вас, — прекинуће Бранка, кад опет чу последњу му реч; па дрмну, бојаги, срдито својом руком Бранкову руку, за коју се држала. А по речима и нагласку за цело јој жао на њега.

— За што, госпођице?

Бранко се не довија ни из далека.

— И опет „госпођице“! Срдим се! — обречну се, Бог ме, Јелена, па истрже своју руку.

— За што, молим . . . Жао ми је . . . — замуцао Бранко, застао, па гледи у њу.

— Не, не! — кличе девојче и опет весело, као обично, па га опет ухвати. — Не срдим се!

Бранко ћути. Не зна, шта ће сад; тек мисли, требало би, можда, што да рекне.

— Али, збиља се не срдим, — уверава га она. Хтеде он да рекне, као тек да одмахне: „Па добро!“ Но се трже.

— Хвала вам.

— Па, опет сте заћутали.

— Ја обично ћутим . . . Не знам о чему . . .

— Боже мој, наш учитељ уме толико да приповеда, а није прошао толико света као ви! Па, говорите макар о ономе, што сте отишачи почели . . . Али, хвала вам сад. Други пут! Упамтите, други пут! Ево нас већ и код наших.

Под орахом на сред дворишта већ постављен сто. Орах густ, а по земљи очишћено, па поливено, те хладовина као у планини, где не прижиже сунце.

Поп Стева приденуо и ручник за руницу испод врата у своју хаљину. Госпођа Рашићка присела поред њега на столицу. Рећи ће тако с њим две три (опет у миру и љубави!), док „деца“ не дођу.

— Ево и наше деце! — повика госпођа Јеца, кад виде своју кћер с попиним сестрићем испод руке; те оде у кухину, да изнесе јело на сто.

*

— Идеја! Ви омладина све изумевате неке идеје. Ама, кажи ми, молим те . . . Е, знам, да Бог ме! И то је омладинска, баш са свим омладинска идеја за жедне ђакеле, што је Бранко певао: вино, гајде, тамбуре, младе моме, голе ноне . . .

Госпођа Савета очепи попу испод стола.

Јелена базазлено слуша и попу и Бранка. Са свим је излишан био онај притисак госпођа-Саветине папуче на поп Стевин жуљ, излишан, ако је мислила, да ће последње речи девојче примити у онаком смислу, који им поп Стева даје. Оне несу ни мало извеле мисли Јеленине с правца, којим је у тој распри пратила главни смисао његов.

Тек попа је ипак заћутао.

— Да Бог ме, да вама мора бити смешно, кад ви не налазите у Бранку друге идеје него то, — примети Бранко.

— Онда ви терате политику.

Бранко прсну у смех.

— Ја то увек кажем: ви терате политику. То је наперено против нас попова и калуђера. Е, не уме ти се омладина маћи, док се о нас не очеше. И тај ваш Бранко је грдио калуђере. За то је он ваш идеал.

— Јесте ли ви читали његове песме?

— Још пре него што си се ти родио.

— Е, па кад онда несте умели наћи праву идеју Бранкову, сад би још мање. Немојте га ни читати.

— И не ћу. Ја сам био с њим заједно у Карловачкој гимназији, два три разреда млађи од њега; али у комшилуку његову у стану, — примети између осталог попу Стева. — Знам, да сам му, као млађи ђачић, више пута доносио у ћупи вина, а код њега се пило и ликовало по често. Но да је био таки гениј, као што га ви сад величате, то није никад показао.

— Чудновато, да се, ево, све више њих тек у новије доба сећају, — одговори Бранко, — да су познавали Бранка лично, па чак и конхолари му били које у Карловцима које у Темишвару и Бечу. Најпосле, и то неје немогуће, неје ни ружно; а за истинитост јамчи сваки за себе. Али хтети на тај рачун прославити се и постати популарнијим, као што су неки ради можда, или шта више, баш тога ради омаловажавати ђенија његова, то је смешно.

— То је смешно! (Осети попа, да се то њега тиче.) А шта је онда, ако те кости, што их у Бечком гробљу ископате, пренесете с помпом на Стражилово, а нису Бранкове него . . .

— То је најжалоснија песма, што се силом уплеће у ове дане, који ће да засветле потомству као пример свенародног признања.

Попа, бојаги, удари у смех.

Бранка то још већма увреди, те се оштро осече на ујака :

— Гадно је од вас, што то и спомињете!

Поп-Стеви се смрче.

— Деране!

Рашићка се узврпољи на столицу, па се нашла у чуду.

Јелена упрла очи у Бранка.

— Мир и покој свачијим костима под земљом! Али када се тим пљује на свету успомену, коју народ с највећим пијететом хоће само да оживи свечаним начином, када се тим најбезазленији осећај народни исмева, то је гадно, то је . . .

За јамачно је и опет Рашићкина папуча потапкала по поп-Стевину жуљу, јер се поп Стеван на мах разгали, па примети, као да би да заглади своју отоичашњу реч, примети благо :

— Ала си жесток! Прави омладинац! Море, gutta cavat lapidem! Тиха вода брег рони!

Бранко ућута, ал' му криво још.

— Махни се, Стефане, тога. Данас је друго време.

Поутиша мало Рашићка поп-Стеву, па наведе реч на Јаковљевићкине гошће.

— Била ту Јаковљевићкиња девојка, па вели, доћи ће ми у физиту.

И сад узедо да оговара госпођу Нату, како се дала наплатити од поп-Стеве, кад је њена Јелена била тамо у вароши код ње у стану и ишла у „лер“; како је, не знам какав, рачун направила, што је позајмљивала детету, кад јој је што требало за ручни рад, што га је Јелена радила у „леру“.

— Нисам могла, тек зарад детета, да јој — рече, — очитам у очи; а ја бих знала, шта бих јој рекла. Мени то не може да поднесе. Бог ме, ето, други боље пролазе с дебелом кожом на образима!

Понда неје могла, а да не ошине и Даринку, како је ћуталица, али подла и подмукла. „Испод мире сто ђавола вире!“

— Јух, мати, како можеш тако што рећи, — примети Јелена с негодовањем.

— Шта? Како могу рећи? А заборавила си . . .

Јелена се убезекну. Хтеде да пита: на што? Али госпођа Рашићка помрче оштро на њу очима; па само дода :

— Ти си невина, срце моје; да Бог ме, па не познајеш, камо што смера.

Девојка ућута.

Бранко као да неје ни слушао ништа после својих речи са попом . . .

(Наставиће се.)

Ц В Е Т.

ије тако давно било —

И ја сам је мало знала,

Успомена на њу стару

У души ми преостала.

Не знате је . . . рећи ћу вам,

Што сам могла ја да чујем,

Рећ' ћу причу, али у њу

Још и данас ја верујем.

* * *

Беше мила, беше дивна

Девојана,

Беше љупка к'о зорина

Румен рана,

А ни роса није свежа,

Није така,

К'о што ј' ведре душа таких

Девојака.

Поглед један ока сјајна

Боле вида —

Приће л' цвету, мирише га,

Ал' не кида.

Некад рече: „Закитићу с'

„Једном и ја

„Оног дана, када будем
„Најсрећнија“.

Младост бујна, душа ведре,
Жеља жива,

А једној се жељи друга

Одазива.

Повело се коло лако,

Коло с' вије;

Има л' моме, што не игра?

Једне није!

И она је у том колу

Вазда била,

Весела је, па је коло

Задичила.

Окићене цуре мајка

Брижно спрема,

И она је — ал' на њојзи

Цвета нема!

Свати иду, баџ се чује —

Срећна нева!

Ради ње се данас игра,

Пије, пева.

На главу је наместила

Венац мали,
Раскошно су доле пали
Дуги вали,
Плаво небо слуша, где се
Сунце хвали:
„Лепшу неву нису зраци
„Обасјали,
„Па и ако светле, греју
„Тол'ко лега!“
— Само, само недостаје
Свежег цвета.

Весела је срећна мати,
Гајећ' сина,
Подижући ту стубове
Од врлина.
Мило јој је, весела јој
Душа млада,
Гледећ' како расте чедо,
Њена нада.
— Већ велики. Она гледа
Па ужива,
Ухвати л' је лаки санак,
О њем' снови.
Гледа очи, гледа косу
И стас вити,
— Време прође, а она се
Не закити!

Глас се диже, па се шири
Кроз редове:
„На одбрану отаџбине
„Дужност зове!“
Плачу мајке шаљућ' синке,
Сеје брата,
Уздишући већ се боје
Страшног рата.
И она је испратила
Свога сина,
Срце бије од зле слутње
И — милина,
Нит' што рече, нит' га храбри,
Нити теши,
Стегла срце, камен сињи,
Па се — смеши!

Бој се био, глас се диг'о,
Глас се носи,
Иде мајци, сјајну наду
Да покоси:
„У том боју, где су многи
„Храбро пали,
„Где су живот отаџбини
„Жртвовали,

„Не штедећи свог живота,
„Своје крви,
„— У том боју и твој синак
„Паде први.“
Заплакала тужна мајка
Горко, љуто;
Како не би, срце јој је
Откинуто!

Склонила се и од људи
И од света
Жали судбу свога сина,
Свог детета.
Прође данак, још колико
Ко ће знати?
— Једног дана појави се
Тужна мати.
На њеном се лицу старом
Туга свила,
Нит' би могла, нит' би хтела,
Што би крила!
Мутно око мутном бојом
Суза боји,
— А у седој коси њеној
Цветак стоји!

Ви је нисте тада вид'ли
Тога дана,
У оку јој блиста суза,
Сведок рана,
Сведок туге, љута бола.
— Али коса?
Ту је цветак, сведок дике
И поноса!
Ја је гледнух, чини ми се,
Видех двоје:
Видех мајку, сузом жали
Крило своје,
И још видех — цвет ми рече,
Цвет једини —:
„Сад је срећна, одужи се
„Отаџбини!“

* * *

Радо гледах мајку ову,
Давно беше, бејаш мала,
— А данас ме мори жеља,
Ја бих данас радо знала:
Где сад живи таква мајка?
Је л' на српску земљу стала?
Која би се срцем душом
На ту жену — угледала?!

БОЖИЋ У ПРОГОНСТВУ.

ЈЕДНА ГЛАВА ИЗ ДОСТОЈЕВСКОГА ДЕЛА „ЗАПИСНИЦИ ИЗ МРТВОГА ДОМА“.

а послетку дођоше нам и празници. Још на Бадњи дан не излажаху заточеници на работу. Неки се растркаше по кројачницама и по другим радионицама; остали остадоше у кући, те кад би кога и послали камогод, одмах би се, или један по један, или у гомилицама, враћали у заточење, а после обеда већ нико и не излажаше из њега. А и пре подне је већина ишла само по своме послу, а не по званичном: једни да помогну при унашању вина и да наруче још; други да се састану с познаницима и добрим људима, или да покупе, што им је још ко дужан; Баклушин и остали, што су играли у позоришту, одоше да обиђу некоје знанце, особито официрске послужитеље, да добију костима. Неки се опет дали у бригу и ушептрљили једино тога ради, што се и други брину и шептрље; и многи, и ако ни од куда није ничега очекивао, тако се некако освртао и све нешто изгледао, баш као да ће и њему стићи новци од некле. Једном речју, сви су као у воску држали, да сутра мора бити некакве промене и да ће се десити нешто необично. Пред вече донесоше инвалиди чудо божје јестива за заточенике: говеђине, прасади, па чак и гусака. Многи између заточеника, па чак и најскромнији и најштедљивији, који су целу дугу годину слагали пару по пару на гомилу, сматрали су за дужност треснути у овај мах рђом о ледине, па потрошити на тај дан коју и више, и на достојан начин прославити омрсак. Сутрашњи је дан био прави заточенички празник, који му и сам закон признаје и којег му нико не би могао умалити. У тај дан не би га нико могао послати на работу, а таких је дана било свега три у години.

Но, ко би то могао знати, колико ли се успомена морало пробудити у душама тих одбачених људи у очи такога дана! Дани великих празника оштро се уписују у памети простога света још од самога детињства. То су дани одмора од тенких послова, дани, кад се сви чланови породице савију једно око другог. А у заточењу их се човек и не може друкчије сећати, до с мучењем и досадом у души.

Поштовање тога великога дана прелазило је у заточеника чак и у неку формалност. Мало их оде у шетњу; већина их је била озбиљна и као заузета за неким послом, и ако нико не имађаше никаквога посла. Но и ти беспослени, и они, што се шетали, држали се све некако важно и озбиљно. Смех као да је био забрањен. У опште расположење им пређе у неко цепидлачење и у неку на-крај-срца петрљивост, и кад би ко нарушио то опште расположење, па макар и нехотице, напали би га виком и грд-

њом и љутили би се на њега, е не поштује празник. Та безвољца у заточеника упадаше у очи и долазаше некако жалосна. Јер осим урођенога страхопоштовања према великоме дану, заточеник је и несвесно осећао, да се он тим поштовањем празника некако као приближује читавоме свету, и да није баш он са свим одбачен, пропао човек, одерана, непотребна крпа, него да је овде у заточењу исто, што и у других људи у овај мах. Они су то осећали; то се могло сасвим јасно видети.

И Аким Акимович се много спремао за Божић. У њега не бијаше ни породичних успомена, јер је одрастао као сироче у туђој кући, и већ од петнаест година пошао у тешку службу; но било у животу његову ипак доста радосних тренутака, јер је он свој живот провео правилно, једнолико, не смејући нигда ни за длаку одступити од прописаних му дужности. Није био баш бог зна како ни побожан, јер је пристojност његова ваљда преотела у њему маха над свима осталима човечанским даровима и способностима, над свима страстима и жељама, рђавима и добрима. И тако се он спремао да дочека велики празник не хитајући, не узбуђујући се и не смуђујући се тужним и сасвим некорисним успоменама, него с тихом, методичном пристojношћу, које је у њега било равно у толикој мери, колико је нужно, да се учини задоста дужности и једаред за свагда прописаном реду. А и иначе није он баш толико марио да се даје у мисли. Значење оне ствари, што је пред њим, није се њега ни најмање тицало, по правила, која су му једаред речена, испуњавао је светом тачношћу. И да му сутра заповеде, да учини што сасвим противно данашњему, он би учинио и то све с том истом покорношћу и брижљивошћу, као што је и ово данас. Једаред само једаред у своме веку, покушао је, да живи по својој памети — и допао ево Сибирије. Том лекцијом се сад користио. Па и ако њему није било суђено, да икада појми својим умом, шта је он то управо скривио, те допао затвора, ипак је он зато извео из своје несреће спасоносно правило: не размишљати нигда и ни у којој прилици, јер размишљати „није његов посао“, као што су говорили међу собом заточеници. Слепо одан обреду, он је и своје божићно прасе, које је надео кашом и лепо из тиха испекао (својеручно, јер се он и у томе разумевао), гледао с некаквим већ у напред уважањем, као да то није обично прасе, које можеш купити и испећи, кад ти је воља, него неко особито, свечано прасе. Он је можда још од детињства навикао да тога дана на столу види прасе, па је за-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

кључио, да се без прасета никако не може ни бити тога дана, и ја сам уверен: кад би се десило, да га макар само један Божић прође, да не окуси прасета, њега би целога века гризла савест, што није учинио за доста дужности. Пре празника ишао је у својој старој куртки и у старим панталонама, истина вешто истгбанима, али за то ипак сасвим изношенима. Сад се показало, да је нов пар хаљина, што му дадоше још пре четир месеца, брижљиво склонио у свој сандучић и нигда га није ни дирао, сладећи се помишљу, како ће о Божићу моћи ново новцато одело обући. Тако је и урадио. Још на Бадње вече извади своје нове хаљине, разложи их, погледа ода свију страна, очисти их (при чему пирну једаред дваред на њих) и свршивши све то, омери их о себе. Хаљине му стојаху као саливене; све је било као што треба и пришло му се уз тело до под грло, а ту му се опет издигла јака па држи подбрадак високо. Низ леђа му се опет савио струк, и Аким Акимих се исклиби од милине и задовољства те се некако момачки, на пети, обрну пред својим огледалцетом, које је он још кадгод на доколици, својом рођеном руком опервазио златном хартијом. Једино, што му још копча на јаци не бијаше по вољи пришивена; некако није била на месту. Уверивши се најзад, да је тако, Аким Акимих одлучи, да је опори и премести; кад би и то готово, омери опет, и показа се, да је све у реду. Тада сложи све лепо, као што је и било, и с умиреном душом спреми до сутра у сандуче.

Глава му је била лепо обријана; но погледавши се пажљиво у огледалу, опази, као да на глави баш није сасвим глатко; помаљале се, ако и једва приметно, неке клице, и он од стиха оде до „мајора“, да га обрије, као што се приличи, и да има форме. Па и ако нико не би сутра завиривао у Акима Акимиха, ипак се он бријао једино ради умирења савести своје; хоће, најпосле, човек, да зна, е је на таки дан задовољио свима својим дужностима. Држати у реду дугмад, ону вршцу, што притеже нараменице, па петље — урезало му се још од детињства у памет, као нешто, без чега се никако не да ни замислити овај живот, и што је уједно највиши врхунац красоте, до којег може достићи један уредан човек.

Кад тако све лепо удеси, а он, као најстарији заточеник у касарни, нареди, да се донесе сено, и узне брижљиво пазити, како га просипају по поду. То се радило и по другим касарнама. Не знам, за што, но у нас се о Божићу увек по касарнама просипало сено. За тим, кад све то би готово, Аким Акимих се помоли богу, леже на своју тврду постељу и усну као дете од пола године (безмятежњимъ сноме младенца), да би се у јутро могао пробудити што пре. У осталом, исто то учинише и остали заточе-

ници. По свима се касарнама полегало далеко раније, него обично. Обични вечерњи послови изостадоше тога вечера, карте нико и не спомену. Све је то чекало сутрашње јутро.

Најзад освану и оно. Рано, још пре сунца, тек што мало зазори, отворише касарне и караулски унтерофицер, који је дошао, да нас преброји, поздравивши нас свима славно рождество Христово. Ми му одговорисмо тако исто, одговорисмо некако умиљато и ласкаво. После молитве, Аким Акимих и многи, који су имали својих гусака и прасади у кухини, потекосе онамо, да виде, шта је с њима, пеку ли их како, где шта стоји и тако даље. Кроз мале, замрзле прозоре наше касарне и кроз мрак видело се, да у обе кухине, у свију шест пећи пламса жестоки оган, наложен још до зоре. На двору, у тамнини, промицали су већ заточеници у кратким кожусима, било да навуку и рукаве, или тек онако да их огрну; све је то јурило у кухину. Неки, но не многи, били су већ и на ракији. То су већ били најнестрпељивији. А у опште сви се владали, као што ваља и некако необично пристожно. Није се могло чути ни обичнога задиривања, нити свађе. Сви као да су поимали, да је дан велики а празник узвишен.

Било их је и таких, што су одлазили у друге касарне, да поздраве понекога између својих. Појављивало се нешто налик на пријатељство. Нузгред примећујем: међу заточеницима се није могло нигда опазити пријатељства, не велим каква општег — таког чега већ ни по готову није бивало међу њима; ама ни овако тепњегга на пример: између два заточеника. Тога скоро сасвим није бивало међу нама, и то је занимљива црта; на слободи већ није тако. Ми смо у опште били један с другим крути, сухи (с врло ретким изузецима), и то је био као неки формални, једаред примљен и установљен начин.

Изидох и ја из касарне; зора се још врло слабо указивала; звезде се губиле једна по једна; танка мрзла пара дизала се горе. Из оцака на кухини куљао је дим као стуб. Некоји заточеници, с којима се сусретох, поздрависе ми Божић љубазно и весело. Ја им се захвалих и отпоздравих им. Било их је међу њима, који иначе по читав месец не ће речи проговорити са мном.

У самој кухини бахну преда ме заточеник извојене касарне, у тулumu преко плећа огрнутом. Спазио ме још с по авлије па виче: „Александре Петровићу! Александре Петровићу!“ Журио се према кухини. Ја стадох и почеках га. Беше то млад момак, обла лика и с неким тихим изразом у лицу; врло скуп на речима, ма с ким да је — а са мном није до тога часа ни речи проговорио. Иначе није ми баш ни упадао никако у очи и ја нисам знао, ни

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

како га зову. Дотрча до мене и сав задуван стаде преда мном, гледајући ме неким тупим, но у исти мах и блаженим осмехом.

— Шта хоћете? запитих га ја, чудећи му се, где стоји преда мном, осмехује се и гледи ме разрогаченим очима, а разговора никако не почиње.

— Та па . . . Божић . . . рече он и видећи, да ту већ нема даљег говора, остави ме и изгуби се у кухини.

Овде примећујем, да се ја и он ни после тога нигда не састадосмо нити и речи један с другим проговорисмо до самог мог изласка из заточења.

У кухини их се накупило око скоро усијаних пећи читав сабор и једва су се кретали, што их је било много. Сваки је хтео, да му је на очима његово печење; куварице се опет спремале, да кувају менажију, јер ће се тога дана раније ручати. Но нико не принесе ни залогаја к устима, и ако је много поцурила вода на уста; не хтедоше да се срамоте један пред другим. Чекало се, да дође прво свештеник, па тек онда да се омрсе.

Међу тим још није као што ваља ни оданило, а већ се могао од капије на заточењу разабрати глас ефрајтора („фрајтера“): „Кувари!“ Тај се глас понављао скоро сваког минута и потраја тако читав два сахата. Звали су куваре из кухине, да примају милостињу, што се донашало у заточење са свију крајева вароши. А било је те милостиње чудо божије много; — и колача и хлеба; савијаче са сиром и пирога с маслом, и лепињица од чињене пенице, и уштипака, и каквих год хоћете колача. Ја мислим, да није остала ни једна домаћица у граду, која не би била послала што му драго у заточење, да би поздравила рођење Христово „несрећнима“ и затворенима. Било је дарова богатих — красних „колача“ од најбелег брашна, и то по неколико само из једне куће. А било је дарова и врло сиромашких — колачић, два колик грошић и каква умрла лепињица, тек малко ако је и видела скорупа; но то је био дарак оне већ пуне сиротиње, „из крајњих кућа“. Све се то примало с једнаком благодарношћу и није се гледало, шта ко доноси. Заточеници, који су то примали, скидали су капе, клањали се и честитали дародавцима празник и носили дарове у кухину. А кад се накупиле већ читаве гомиле дарованог хлеба, потражише најстарије из сваке касарне, да расподеле по касарнама на равне делове. Они учинише тако, а све у најлепшем реду. Нико се не потужи, нико ни на ког не жажали; све је ишло поштено и на равно. Што допаде нашој касарни, по-

делисмо као браћа, а делио је Аким Акимих и још један заточеник; сами су делили и својеручно су свакоме давали, што му припада. Не чу се ни гласка, да би се ко противио, или коме позавидео; сваки је био задовољан, нити је ико и посумњао, да би се могло што затајати или дати преко дела.

Кад би то готово, оде Аким Акимих, да се облачи. А и то се сврши са свим свечано и као што се приличи: ниједна копча не остаде незакопчана! Одмах после тога приступи к молитви. Молио се прилично дуго. А молили се већ и до њега многи између заточеника, већином старији. Млађи се слабо кад молили: тек ако ће се кадгод који прекрстити, кад устаје ода сна — па чак и празником исто тако. Кад доврши молитву, приђе Аким Акимих к мени и с неком свечаношћу поздрави ми празник. Ту га ја позовем на чај, а он мене на прасе. Не потраја дуго, а ето ти ми и Петрова — дошао и он да се поздравимо. Он је канда већ дотле ракијао мало, па и ако је дотрчао до мене сав задуван, ипак не знаде, шта да ми рекне. Постоја мало крај мене, као да нешто чека и наједаред га нестаде у кухини.

Дотле се у војеној касарни спремало, да дочекају свештеника. Та касарна није била, као ове друге; у њој су клупе за спавање биле покрај зидова, а не онако испречене посред собе, као у свима осталим касарнама; то је била једина соба у заточењу, која није била закрчена на средини. То је ваља тако и удешено, да се могу у њој сакупљати заточеници, кад затреба. Насред собе наместили су сточић, сврх њега чиста простирка; метнуше и икону и ужегоше кандило. Најзад дође и свештеник с крстом и са светом водом. У кухини нам похвали наш заточенички хлеб, који је, вели, по свем граду чувен са своје сласти, и ми одмах одредисмо, да му се пошљу два сомуна свежега тек испеченога хлеба. Онога часа одасласмо једнога инвалида с хлебовима. Крст испратисмо исто онако побожно, као што га и дочекасмо, и одмах после тога дође и плац-мајор и коменданат. Он обиђе све касарне, а пратијаше га плац-мајор; свима нам поздрави празник, уђе најзад и у кухину и окуша нам шчи (јуху од кеља). Шчи је био славан тога дана; дадоше нам тога дана по фунту говеђине на главу. Сврх тога дадоше нам још и каше од грашка и масла, колико је коме срце искало. Кад плац-мајор проведе коменданта, рече, да почнемо обед. Заточеници се сви крили, да их не види. Не трпљаху оног злобног погледа му, онако испод очију, којим је и данас секао и на лево и на десно — да не буде, ваља, где переда каквог, или да се не нађе од куд и данас какав кривац.

(Свршиће се.)

ЈЕЗИК У ГУНДУЛИЋЕВУ „ОСМАНУ“.

(НА ЧАСТ БЕСМРТНОМ ПЕСНИКУ О ЊЕГОВУ ТРИСТОГОДИШЊЕМ ПРОСЛАВЉАЊУ.)

НАПИСАО ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Наставак.)

Имперфекат долази у другом лицу множине са уметком *o* и са обележјем прошлости *x*. Данас то лице нема уметка, а за обележје прошлости му је *c*:

Ви у труду дни водећи,
снажна срца, смионе образе
казахоте, подносећи
љетна сунца, зимне мразе. — I., 125.

Грђахоте ви сва блага
и сва племства, разми оно,
што добије сабља и снага,
војујући свеђ смионо. — I., 165.

Суђахоте, да невоље
највеће су стат без рати,
и да умријет веле боље,
нег' испразно дни трајати. — I., 170.

Вељахоте, да кудеље
жене преду дома у тмини,
а јунаци непријатеље
да затјечу на равнини. — I., 175.

Дрђахоте за час своју
и највећу дику и славу:
за нашега цара у боју
изгубити русу главу. — I., 180.

Ваијахоте: смрти пријека,
не остављамо памет на те:
да се царство протре, а нека
животи се наши скрате! — I., 185.

* * *

Као што има у старом словенском језику *рек-о-х-ъ* и старији аорист *рѣ-х-ъ*, тако исто има и у Гундулића тај старији аорист *ријех*, у ком је *e* продужено у *ије* (ст. слов. *ѣ*) за накнаду, што је отпао конзонанат:

Ах, злочести и незнани,
од шта сте се, *ријех*, припали?
једа и ви ко и крстјани
по двије руке нијесте имали? — I., 240.
Угричићу мој љубјени,
ја *ријех*, што знах, а ти сада
справи обилне даре мени,
кијема ћу се смирит млада. — XII., 365.

* * *

Партицип *ргаes. act.* гласи у старом словенском језику у номинативу једнине мушкога рода, н. пр.: од *плести*: *плета* или *плеты*, а ге-

нитив једнине гласи: *плетѣшта*. Партицип се, дакле, у старом словенском језику мењао по падежима. Тако је било и у српском језику. Али од свршетка четрнаестог века почео се номинатив једнине мушкога рода каменити, те поче долазити и за друге падеже. Тако имамо остатака од тога номинатива једнине и у седамнаестом веку у Гундулићеву »Осману«, где се окаменио, па долази и за друге падеже:

Гозбе частећ дружба мила
и пастири стада *пасе*
стренитеља турскијех сила
попијеваху у све гласе. — I. 85.
Цар Лесандро с тобом *ходе*,
сит једнога свијета славе,
плака, да се још находе
нови свијети и државе. — II., 20.
Сви у огњу своји бојници
пут паљаху *мимоходе*;
тим није чудо, да у свој рици
Дунај под њим склони воде. — IV., 145.
Тако јато бијело у води
од свежанијех куфа *иловe**)
игре нове изнаходи
под жубере слатке и нове. — IX. 490.

Из првог се примера види, да номинатив сингулара мушкога рода *пасе* (ст. слов.: *паса* или *пасты*) долази за номинатив плурала мушкога рода. *Ходе*—ст. слов.: *хода*; *иловe*—ст. слов.: *плова* или *пловы* од глагола *пловити*. У акад. је издању треће лице плурала садаш. времена од *пловити*.

* * *

Од четрнаестог века почиње од партиципа *ргаes. act.* номинатив плурала за мушки род да долази и за друге падеже, као што и данас бива. Па тако имамо исти ном. множине и у Гундулића, да долази за све падеже, али имамо у њега, да се и мења партицип и по другим падежима. Ове је падеже градио сам песник, јер у обичном говору престао је партицип већ тада да се мења по падежима. Ево примера, где је песник сам градио облике за поједине падеже:

Пришеће су тве одлуке,
привидјенства ер не имају;

*) По Веберову издању.

предње згоде за науке
 љета бо ти још не дају. — II., 35.
 И ки је она јад и смећу
 и ћутјела и поднила,
 чим на старцу свим *мрзећу*
 драга је млада промијенила. — VIII., 310.
 Али ко се њој затиме
иобјегућа душа врати,
 кличе гласом жалоснине
 у ови начин нарицати. — VIII., 675.
 Велећ: „Царе свемогући,
 прости, ако роб твој смије
 открит страшни плам *горући*,
 ки око главе тве се вије. — XVI., 380.
 Непријатеља *мучећега*
 бој се, кад те части одвише;
 сад те пење, да из вишега
 дубље пак те сатарисе. — XVIII., 640.

* * *

За партицип *praes. act. I.* наставак је у старом словенском *шш*, н. пр.: *рекъ*, ген. јед.: *рекъша*; *плетъ*, ген. јед.: *плетъша*; *писа-в-ъ*, ген. једн.: *писа-в-ъш-а*. Глаголима, дакле, којима се основа инфинитивна свршује на сугласно, додаје се наставак тога партиципа непосредно на основу. А глаголима, којима се инфинитивна основа свршује на вокал, умеће се *в* ради зева између наставка и основе. Али у српском језику од шеснаестог века почеше се по аналогiji

глаголи с инфинитивном основном на сугласно мешати са глаголима пете врсте с основном на вокал *а*, те тако почеше се употребљавати облици *рекав*, *рекавши*, *плетав*, *плетавши* по аналогiji *писав*, *писавши*. У Гундулићеву »Осману« долазе старински партиципи не изједначени с облицима пете врсте:

Зачу млад цар од источи
 подунавску заточницу,
 и на коња тај час скочи,
вазам копје у десницу. — V., 275.
 И у то из воде хрло искаче,
 и *узам* рухо на се меће,
 самом сабљом међу маче
 урнути справна је веће. — IX., 465.
 Ово *изрекши*, ван измуца
 свијем велику једну греду,
 и на ударац ње да пуца
 мир, навали ш њом у иједу. — XVIII., 335.
 Тим ко војска ових има,
вазам сабље у деснице,
 погуби их прид вратима
 од цареве коњушнице. — XIX., 790.
 Ово *рекши*, сјемо тамо
 свуд удрише по сарају:
 „Цар Мустафа, знат имамо,
 гди је!“ Вапит не пристају. — XIX., 815.
 Викну, *дошад* сред јунака,
 кијех Османа пратит стави;
 „заповијед је царска така,
 да се ови пас задави.“ — XX., 315.

(Свршиће се.)

ЛИСТАК ИЗ ИСТОРИЈЕ ВАСПИТАЊА.

ГОВОРИО У ГИМНАЗИСКОЈ ДВОРАНИ У НОВОМЕ САДУ О Св. САВИ О. Г.

АНДРИЈА М МАТИЋ.

На све стране, где се српски збори, пева се данас и слави спомен св. Сави, првом српском просветитељу и учитељу. Слави га и црква и школа, јер је био поборник васпитања и наставе школом и црквом. И зато га је благодарни српски народ назвао својим првим просветитељем и учитељем. Што је св. Сава у далекој прошлости смишљао и према тадањим приликама и изводио, то се данас још у већој мери ради: око васпитања и наставе свак се живи данас брине, јер се људи уверили, да су васпитање и настава важна полуга за унапређење и појединача и појединих народа па дакле и читавог људства.

У овој прилици, као што је данашња, где се слави спомен св. Сави, првом српском поборнику просвете и напретка, мислим, да ће бити умесно

превртнути који лист у историји о васпитању и настави, да видимо, како су поједини људи и народи, у разна времена, мислили о васпитању и настави, јер се из тог даје извући лепа поука за будућност.

Најодличнији људи, које нам је историја забележила, бавили се с тим питањем. Државници и песници, философи и богослови свију народа мислили су и радили на васпитању и настави. Наравно, да је у томе сваки своје мисли мислио. Јер што човек *сам* јесте, што *сам* мисли и осећа, хтеће и иће за тим, да то и изван себе оствари. Човек ништа друго не може дати своме сабрата човеку, него само оно, што *сам* има, што је његов живот и његова битност. Човек ће упућивати своје млађе само онако и по оним начелима, за која држи, да се по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

моћу њиховом може доћи до онога, што је *њему* самом *највеће* и *највише*.

Према томе и видимо у развоју доба и код разних народа свагда друкчије схватање о васпитању и настави. Кинези, Индијанци, Персијанци и Мисирци су народи, код којих нестаје индивидуума, нестаје личности, губи се у нечем општем. Личност код њих није ништа. Душеван живот иде једнострано. Појединац нема у себи свести, да живи *својим рођеним* животом, нити има одважности, да чува своју осебину и самосталност према другима и да је за себе употребљује. За човека се тамо држи, е је просто један примерак врсте (екземплар *genus-a*). По томе тамо нема говора о личној слободи и самоопредељењу. Упућивање васпитањем и наставом било је проста дресура (абрихтовање), да се појединац изгуби у целини; ауторитет је основа васпитању.

Прво је породица, којој појединац мора служити. Породица је основ и излазиште сваком васпитању па и васпитању људства. Први историјски народ јесте *једна породица*. Као једна породица приказује нам се кинески народ у свима својим законима, уређењима и обичајима. Па и у васпитању је тамо примењено начело породице: безусловна покорност деце родитељима, а свију Кинеза према оцу свију — према цару. Да се то постигне, ради се сасвим механички, уче се небројена правила, како се *мора* сваки владати у разним приликама живота, не гледајући на разумевање. Шта су учили и радили старији, то морају учити и радити млађи, њихови потомци.

У Кини је сваки подложен великој породици, што се зове држава; у оквиру пак том може свако све бити. У Индији је рођењем свако привезан за извесну касту (сталеж) и само се у њој сме кретати и живот свој проводити. По томе је овде задатак васпитању и настави, да сваки сазна за права и дужности своје касте и да се привикне на строго одређено понашање према другима. По томе је васпитање у Индији строго *сталешко*.

Тек се Персијанци осећају као народ, као целина према другим народима. Персија је врхунац у развоју оријенталних држава; она је деспотска држава, која од сваког захтева безусловну покорност према краљу као представнику државе. По томе би могли рећи, да је тамо васпитање *државно*, које има националан карактер. Народ се учи ваљаности и улива се у њ ратнички дух. Деца су више државина, него ли родитељска.

Мисир је рука, којом показује исток према западу. Мисирци су загонетан народ. Свештеници и војници владају; ови су *једино* били и васпитавани. Остале су касте биле привикаване једино страхопоштовању према религији и свештенству и ономе,

што је од старих остало. Свештеник је представник образованости. Свештеник је једини учитељ. У Мисиру је васпитање дакле *свештеничко*.

Тек код тако званих класичних народа у старом веку појављује се на позорници живота индивидуалност (личност). Тако је у старој Грчкој (Јеллади), тако је у старом Риму. За Јелина је *цељ* живота *лепа* а код Римљанина *практична* индивидуалност. Но та индивидуалност не може да прекорачи природну границу, остаје у границама свога народа. Јелада и Рим нису дошли до тога, да потпуно схвате неизмерну вредност свесне личности (свесног индивидуализма).

Индивидуално васпитање мора наравно бити опреци са васпитањем деспотских држава у Азији. Што се учило на оријенту, било је пуко механички, да се запамте формуле и правила, па било да су разумљива или не. — Настава је била просто навикавање, као год и васпитање, које је захтевало безусловну покорност и повиновање обичајима и религиозним прописима. Сваком је одређен пут, којим је *морао* ићи у своме животу. Код старокласичних народа пак слободан човек може слободно бирати шта хоће и чега да се лађа, може се и извити изван оквира својих предака; речју и делом може се уздићи до највиших почасних места у државном животу, у вештини и науци. Тек овде иде се наставом на то, да се хармонично образује и тело и дух и да се појединац спреми за слободна грађанина.

У Јеллади је лепота индивидуалности задатак и *цељ* животу. Јелину је битност човечија у лепоти — и телесној и душевној. Лепота је Јелину исто што је и добро; отуд јелинска калогагија. По томе у васпитању Јелин је за тим ишао, да се развије индивидуалност, и да се упућује у лепом и добром: то је био задатак и *цељ* васпитању и настави јелинској. Васпитањем и наставом иде се за тим, да се појединац развије, па да буде леп и слободан Јелин, који се има покоравати једино законима државним. Тако је било кроз сво време јелинске историје.

У Јеллади је прво поникла консеквентна теорија о васпитању. Два њихова највећа филозофа, Платон и Аристотел створили су науку о васпитању. Што су Ликург и Солон узаконили, што су Питагора и Сократ радили и мислили, то су Платон и Аристотел списали у систем. Плато у својим списима, који се зову „држава“ и „закони“, казује нам веома много педагошких начела, по којима појединаца жртвује држави и захтева за све једнако заједничко и државно васпитање. Аристотел пак у својем спису, који се зове „политика“, критички је све са-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

брао, што су учили јелински филозофи о васпитању, и иште, да је породица слободна и да појединац сам собом располаже; додуше захтева и Аристотел, да је васпитање за све једнако, заједничко и јавно, али само у толикој мери, да се тиме не дирају свети основи породице и слобода појединца.

Римљанин је човек дела — Римљанин је практична индивидуалност. Римљанин не иде у својем пословању за лепотом, него за целисходношћу; мисли, разбира и бира целисходна средства, како ће доћи до цели. Римски је народ народ трезвен и практичан, народ, у којег разум превлађује. Зато код њега има само оно непосредно практичне вредности, што треба за вођење рата и за управу државе. И сама религија мора служити држави: религија је Римљанину ствар политике и спољашње нужде.

Према културном стању и душевној основи римској и васпитање њихово било је сасвим противно васпитању јелинском, па ипак у неколико сродно, сродно да богме само онолико, колико и Јелин и Римљанин у опште. У Јелина је принцип васпитања калократија, а код Римљанина се то зове *utile et honestum* (корисно и поштено). Васпитање римско је упућивање, да се младеж угледа на обичаје и навике предака и родитеља, затим да се угледа на дух породице и предбаке у држави. Римско се васпитање кретало у оквиру стародавних политичких и религијозних одредаба са ограниченом слободом индивидуума. Васпитање римско није било васпитање у племену, као што је било код Јелина, него васпитање у породици; али опет не такво, какво је било у породици код источњачких народа, где је имало свога основа у природном одношају родитеља према деци, него такво, где је отац у породици представљао с пуним правом државног грађанина, и као такав предузимао наставу. Мати пак римска образовала је у детету карактер — да љуби отаџбину, да буде горд и непоколебљив Римљанин и да је опојен духом заједништва. Такав се карактер после челичио и пречишћавао на јавним местима, н. пр. у народним скупштинама, а вежбао у ратној и државној служби.

Тако је било кроз сво време римске историје. Када је пак за време царевине Римљанин покорио скоро сав стари свет и тиме уништио свој животни елеменат — народност — и васпитање је прешло од националности к универзалности, т. ј. од римског васпитања постало је васпитање уопште. Но ту мисао стари је Рим само наговестио, али је није могао извести; зато је морао пасти, кад је изгубио свој животни елеменат, т. ј. своју народност.

Римљанин није био никакав теоричар; па зато и немамо римске теорије о васпитању. Што има у

њиховим списима о васпитању, то је тек местимице, н. пр. у списима Цицероновим и Квинтилијановим. Једини Сенека разматра васпитање са знанственог гледишта, али није ипак склопио никакав систем о васпитању. —

Васпитање код Израилћана је *иатријархално*. Кућа и породица је главни васпитач. Живот у кући је уређен по строгим религијозним заповестима. Отац је учитељ, јер је и свештеник у кући. Оцу је задатак, да децу учи страху господњем, безусловној покорности и уздању у Бога. Васпитање је дакле *теократско*. Закон, који је сам Бог дао, јесте основа благонравственом, религијозном, знанственом животу. Васпитање је било чисто религијозно али и национално, јер је религија тесно скопчана с израиљским народом.

С теократијом израиљском стари је век свршио у опште па дакле и с васпитањем. У васпитању је стари век пошао из духа породице, за тим је рад око васпитања поделио у касте, по том се узвисио и до националног васпитања. Истакао је естетичан идеал за начело васпитања, за тим практичну индивидуалност и на послетку је истакао као идеал васпитања службу Богу, да је сваки слуга Богу. —

Кад се појавио Христос на земљи, почиње нова епоха у свету. Одонда се *човек* поштује у човештву, одонда се почиње мислити о васпитању свију; то је доба, када почиње епоха човечанско-индивидуалне слободе и *хуманог васпитања*.

Са Христом почиње светска епоха слободног човечанског мишљења и слободног људског пословања; то је доба, откада човек уопште сазнаје, да између божанственога и човечанског нема битне разлике; да се оно, што је у човеку божанствено, појављује као разум, лепота и врлина, и да се човек, који је створен по образу и подобију божијем, све више Богу приближује, што више њиме влада разум, лепота и врлина. Када се појавило хришћанство, јасно је било, да је Бог праизвор и биће свију твари. Свет је органска целина, коју носи, креће и којим влада божанствени дух, а човек је само пупољак на том вечном и неизмерном дрвету живота.

Хришћанство је религија Бога, који је постао човеком, и човека, који је Богом постао — хришћанство је религија измирења човечанства с божанством, духа ограниченога с духом неограниченим. Хришћанство је изнело прави појам о човеку и његову достојанству и опредељењу. И тек кад је то било јасно, могло се доћи до јасног принципа о васпитању. За доба језичничког човек је био средство за штагод друго, н. пр. за државу, за отаџбину итд. Хришћанством је дошао човек до свести, да је с Богом једнога порекла, и по томе

ваља за тим да тежи, како би постао сином Божијим. Сам оснивач хришћанства је живио и учио тако. „Будите савршени, као што је савршен и отац ваш небесни“, вели Исус Христос.

Код свију прехришћанских народа у народности се огледао задатак васпитању; хришћанско васпитање је пак, као и само хришћанство што је, опште човечанско. Цел хришћанској педагогији је једна за све народе, за све друштвене слојеве, без разлике по роду. Хришћанској педагогији је задатак да потпомаже, како да се у човеку развије право биће његово, т. ј. оно, што је у њему божанствено, и тако да буде наравствено слободан, и да буде што више своје творцу налик. Хришћанска педагогија сматра човека као члана целине, и иде с једне стране за тим, да се у њему саобразно свачијој индивидуалности развије карактерна душевна самосталност, а с друге стране, да у њему распали љубав, оданост и вољу к пожртвовању за целину. Хришћанска педагогија иде за тим, да се хармонично развијају све снаге појединог човека, пружајући као средство томе све, што имамо од вештине и науке, од света и живота, како би сваки појединац, ојачав своје снаге, могао и стварати, те се и тако приближити своје творцу. Хришћанска педагогија увршћује у ред бораца сваког појединца, да се бори за остварење царства Божијег још на земљи, а то је оно царство, у којем влада разум, лепота и врлина.

Идеја хришћанства је заиста неизмерна. А да је тако, види се отуд, што је обузела свеколико мишљење, осећање и вољу човечију, што је преиначила и науку и вештину, домаћи и јавни живот, цркву и државу. Такву идеју може људство схватити тек у току дугачког развитка. Испрва се та идеја показала човеку у најпотпунијој, но ипак у најапсолутнијој форми, у облику религије (вере), јер религија је извор, из којег извиру све остале битне форме душевног живота, и тек религијом добивају своју садржину. Сва душевна образованост (држава и вештина, знаност и ваљаност) полази из религије и на ком је који народ степену свога културног развитка, огледа се пре свега у његовој религији. Религијозни моменат хришћанства био је веома силан и важан; човек је, присвајајући и уживљујући се у њега, нашао потпуног свог задовољства. Но уживљујући се човек тако, човек је временом на странпутицу отишао. Држећи се за сина небесног, човек се почео сматрати као странцем на овој земљи и све красоте овога света држао је за ништаве према онима, што га чекају на ономе свету. Према таквом схватању појмљиво је, што је временом хришћанство прешло у негацију овога света.

Кад то знамо, онда ћемо лако моћи схватити и

тенденцију тадањег васпитања, особито до реформације у средњем веку. Место да се ради онако на васпитању, како је заиста првобитна хришћанска наука прописивала, васпитање тадање није видело ни правог човека ни правог света. Васпитање тадање сматрало је човека грађанином неког надчулног а не овог реалног света. Васпитање тадање не познаје природу у човеку, нити човека у природи: не познаје дакле природу човечијег бића и постајања, нити знаде за читаву половину средстава за образовање духа човечијег, коју даје природа и наука о њојзи. И ако је дакле једнострано било то васпитање, ипак је створило услова за напредак у будућности, подигло је парохијалне и манастирске школе, латинске школе и универзитете.

Реформацијом у средњем веку раскинуо је људски дух ланце, који су га спутавали. За реформације и одмах за њом почело се живље радити и на подизању школа. Реформација је истакла праву хришћанску идеју у питању васпитања и наставе, наглашавајући, да ваља све васпитати, а не само некоје; да ваља сви да иду у школу, а не само они, који ће да буду свештеници. Васпитање народа датира се управо од реформације; јер ма да је основних школа било још у 12. веку, ипак праве основне школе као мета за васпитање и наставу јављају се тек реформацијом.

Дуго би било, кад бих низао све, што се по томе догађало. Доста, што ћу навестити, да оно, што је идејом хришћанском исказано пре неких скоро деветнаест стотина година, да је то тек данашњи, модерни свет схватио управо као што треба. Данас има школа на све стране; данас постоји обавезна настава, т. ј. да свако дете мора ићи одређен број година у основну школу без разлике по роду и стању; затим има средњих и виших школа за оне, који осећају потребе за јачом душевном храном. И не само то, него се данас и мимо школе ради на васпитању и настави народној: пишу се књиге, како би појединци могли и после, кад школу оставе, душевно напредовати и упућивати се у свему, што је добро и ваљано.

И кућа, породица ради данас више на васпитању него што је радила пре. Па и то је сасвим у духу хришћанске идеје. Да богме да није у свакој кући баш као што треба; али ипак признати морамо, да је данашњи свет у многим и многим питањима него ли што је свет пре био, а то имамо једино захвалити идеји хришћанској, која је тек данас стекла живота.

И српски народ схватио је већ одавно ту хришћанску идеју о васпитању и настави. Та да није схватио, не би се тако одушевљено одазвао на глас

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

св. Саве. И српски народ ишао је за тим, да се подмладак школом васпитава и наставља.

До којег би степена у култури српски народ доспео, да је било све у реду, не можемо рећи. Свакојако је несрећа, што је турском инвазијом прекинута жица просветна, која се тако дивно почела испредати. Па зато ипак не треба да очајавамо. Није српски народ једини био те хуле среће; има и других народа, који су имали сметња у својем развоју. Има времена за сваки напредак. Само треба воље.

И има је. Српски народ показује воље за свој напредак. Доказ су нам школе, које на све стране диже, да се у њима српски подмладак васпитава и наставља. Доказ нам је данашња светосавска слава, коју српски народ слави, а све из захвалности према ономе, који је ударио темељ српској школи и

српској цркви. И надамо се, да та воља неће малксати, него ће шта више јачати.

Па тако и треба да буде. Ко хоће да напредује, тај не сме стати ни застати ни једног тренутка Јер застој значи одмах и назад.

Дух св. Саве, који нас је овамо довео у ово светилиште наука, нека нам и одсад буде путевођа. Чувајмо своју цркву, унапређујмо своју школу, а осим тога особито пазимо на подмладак свој. Васпитавајмо га и настављајмо у духу ваљаности и честитости, у духу љубави и слоге хришћанске, у духу узајамног поштовања и потпомагања.

Урадимо ли тако, показаћемо, да смо прави потомци св. Саве, првог српског просветитеља и учитеља, коме благодарни српски народ за све његове труде и подвиге кличе данас: „Хвала му и слава му!“

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1.) Изашла је књига са натписом „Praktična gramatika ruskoga jezika, za samouke napisao Prof. Pero Budmani, član jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. 1888. Naklada akademijske knjižare L. Hartmana“. Што јест јест, ал ову сам књигу прочитао у меден кус. Колико се из књиге може научити живи језик какав, то се из оваке књиге, као што је ова нашега ученога академика, заиста може много научити. Најтеже је у руском језику научити акцентovati речи, па и то нам је г. Будмани олакшао једним својим правилом, да му морамо за то особито бити захвални. Ја ћу овде споменути ово правило, да би они Срби, који знају руски, видели, како је овим правилом за Србе добивено много за темељито изучавање рускога акцента. То правило гласи: „Ruske riječi uopće imaju na istom slogu akcenat, na kojem ga imaju i naše u čakavskom govoru; za štokavski govor vrijedi pravilo: gdje je naš jaki akcenat (‘ i ’), tu je i ruski, n. p. bráta, rúku; a gdje je u nas slabi (‘ i ’), tu je u ruskom akcenat jedan slog dalje od početka, n. p. ruká, rúka, vremená, vremená.“ Овим је правилом изречено, што је најглавније.

Да богме да осим њега има још доста других правила, која се морају знати, ако хоћеш, да се упознаш са акцентом руским. Спомињући ово узгред препоручујем ову красну књигу свакоме, који хоће да учи руски језик. — У овој књизи зове г. Будмани на стр. 73. руску реч *пароход* *паробродом*. Ја сам у „Стражилову“ од год. 1886. и 1887. више пута писао о сложеним речима и истакао нека правила, на која би ваљало пазити при склапању сложених речи.

Јесу ли ова моја правила (особито у 17. бр. „Стражилова“ од год. 1887.) добра, то нека суде они, који се разумеју у овом послу. Ја пак за сад мислим, да су добра, и по њима судим, да не ће бити добро склопљена реч ни *пароброд*, за то ју не треба ни употребљавати. Још године 1873. у XXIII. Radu jugoslavenske akademije написао је Фран Курелац, велики познавалац свију словенских језика, нешто о речи *пароброд* у својим чланцима: „Муљ говора неспретна и неподобна нанесен на обале нашега језика, или о барбаризмима“. У овим чланцима рекао је Курелац за *пароброд* ово: „Кад већ слажемо р’чи, то нам је и и на ухо штогод одбит, ако смо ради језику умиљату. Ватко ми без муке призна, да је слађе *пароилово* него *пароброд*. И покојни Вук оту ми је р’ч одобрио, како и *парогон* la locomotive, ну му је *гоњача* још слађа била, према *ватрењачи*, што ју он око Мухача зачуо“. Овде нам Курелац не каже, за што не ваља *пароброд*, него вели, да му не звони у уху као што треба, а то по свој прилици за то, што је та реч муљ, који је вода нанела из стране земље, другом речју што је *пароброд* Dampfschiff. Али ја мислим, да то не чини ништа, што се слаже наша реч која са страном речју, и таква реч да не мора бити одмах муљ нанесен са стране. Може се наша реч потпуно слагати са страном речју и у једно добра бити, т. ј. одговарати законима нашега језика. За то ја мислим, да та реч *пароброд* није за то рђава, што одговара немачкој речи Dampfschiff, него за то, што не одговара захтевима законским нашега језика. *Пароброд* требао би да је зависан композит, као што су:

богородица, бременоша, винобер, ветрогоња, ветромет, водојака, водоноша, водошја, володер, гласоноша, богоносац, коломаз, коловоз, козодер, козомор, трнокоп, хлебождер, чорболук; али ја сам казао у 17. бр. „Стражилова“ од лањске године, да у зависним композитима не сме друга реч бити у једно и самостална реч, као што се види из споменутих композита, у којима на другом месту речи *родица, ноша, бер, гоња, дер* несу самосталне. Истина има зависних композита, у којима је друга реч у једно и самостална реч, али онда такав композит не саставља значење прве речи са значењем друге речи, него значи име нечему. Тако *гороцвет* не значи *горе цвет*, у *гори цвет*, него је име цвету, који се зове немачки Frühlingsadonis. Тако *црвописак* не значи *писак црвн*, него народ, који пишти као црв, сиротињу, die Bedrängten, miseri: „Првописак на душу узео.“ *Зимлист* не значи *зимни лист*, лист, који се и зими зелени, него значи некаки цвет, herbae genus. *Житород* не значи род жита, него значи fertilitas, кад у ошће храна роди. „Код нас је ове године добар житород“: das Getreide steht schön. (Вук. речн.). Тако исто и *цароброд*, који је скројен по немачком Dampfschiff, не може значити брод, који пара тера, него морао би значити име нечему, као што се види из примера, што смо их сада споменули. Да би читаца ово још боље схватио, нека прочита у 17. бр. лањскога „Стражилова“ чланак мој о „сложеним речима“. Ја дакле мислим, да *цароброд* није само муљ, који је нанела бујица из стране земље на наше земљиште, него је она још к тому и такова сложена реч, која не одговара захтевима законским нашега језика, за то јој не би требало дати места у нашој књижевности. Да би пак *цароилов* протумачили, потребно нам је још неколико да кажемо речи о зависним композитима. При тумачењу зависних композита већином стоји прва реч у генитиву објективном, који зависи од друге речи а друга реч сама за себе не значи ништа, него је постала од глаголскога корена или основе примарним наставком и у заједници са предњом речју има она своје обличје и своје значење, н. п. испореди *бременоша* са *бreme носити*, *водоноша* са *воду носити*, *вратолом*, са *врат ломити*,

ти, володер са *волозе дерати*, (*володер* зову се нека брда у Хрватској и јасно нам је, за што се тако зову, кад знамо, да *володер* значи boves exsogians), *дрводеља* са *дрво дељати*, *душогубац* са *душу губити*, *коловођа* са *коловодити*, *коњокрадица* са *коње красти*, *коњомори* са *коње морити* и т. д. Али има зависних композита, који се не могу овако тумачити, н. п. *водој* не може се тумачити *воду појиги*, него место, где се стока поји *водом*. Дакле, прва реч не може се генитивом тумачити, него другим којим падежом. Па тако је *говноваљ*, scarabeus stercorarius, али управо значи in saeno se volutans, *домородац*, *крајобер*, *руководж* (на крај ралице оно, што се за њ држи руком), *сунцокрет* (што се окреће за сунцем), *ухолажа* (што улази у ухо, der Ohrwurm). Оваких зависних композита има мало, у којима прва реч при тумачењу долази у који други падеж, а не у генитив. Међу ове композите може ући и *цароилов*, што значи: оно, што паром плови, т. ј. што пара тера. Али по што оваких композита има мало, то се на њих не смемо много угледати. Ја мислим, да је обичније *појиште*, *појило*, него *водој*, па по томе биће удеснија и боља реч проста *ватрењача* него *цароилов*.

2.) У Вукову речнику глагол *односити* значи 1.) wegtragen 2.) seitwärts neigen: односи главу као свирац од прдаљке. Кад додамо *се* на *односити*, онда имамо пасив, н. п. односи се од њега то и то. Није ми познато, да се може глагол *односити се* употребити, као што је у овакој реченици: „у главној реченици буде кашто ријеч, на коју се односи *да*.“ (Вид. Рјечник југославенске академије св. 5., стр. 170.), или „нема у главној реченици ријечи, на коју би се *да* особито односило.“ (Вид. Рјечник југославенске академије св. 5. стр. 183.) Ја мислим, да је у овим реченицама *односити се* немачко sich beziehen: „на коју се односи *да*“ auf welches sich *да* bezieht, и мислим, да би Даничић казао ове реченице овако: „у главној реченици буде кашто ријеч, за коју је привезано *да*“; „нема у главној реченици ријечи, за коју би *да* особито било привезано.“ Из овога се види, како човек не може доста да се напази, те да не погрешни у свом језику рођеном.

КОВЧЕ ЖИЋ

С М Е С И Ц Е.

(Славне жене на самрти.) 2. Роландовица. За ту ванредну жену вели Michelet, да је рођена била за књижевницу те је још од младости свикла све своје мисли, утиске и осећаје поверавати артији. Као жена вишенуташњег ми-

нистра Роланда de la Platière била је Роландовица у време прве француске револуције важна личност, личност велика уплива. Са свим се право рекло за њу, да је била душа и геније, или као што Louis de Carné каже, слава и фатум жирондиста, тих занесеника и филозофа, што хтедохе да

створе читаву републику мислилаца и песника те да оживе древно доба грчко. Велики и сјајни беседник Vergniaud био јој је све и сва. Како га Thiers описује, имао је племенито срце, мну главу, а ватра, која га је одушевљавала, ма како да је по који пут једва једвице тињала, у одеудном се часу свагда силно разбуктила, те за собом повукла свачије срце. Ува њ су били Condorcet, Barbaroux, Ducos, Fonfrede, Valazé, Brissot, и многи други духовити људи и беседници. Bizet је био мал те не најснажнији. Спрам њега се у Роландовице распламти љубав. „Од 39 година“, пише Eugène Crepet, „посред најжешће политичке кризе у отаџбини, наједаред се та жена зажари за човеком, којем је вуче неодољива сагласност духова им. Али верна идеалу строге врлине, којој све жртвује, не подлеже она тој страсти, која је додуше загрева и одушевљава, јер ју привлачи чар великих особина, којима се у многим те многим жирондисти диве, али је не подвргава похотљиву искушењу.“ Љубав своју према Bizetu пренаша она на целу чегу жирондиста, те им је она застава, око које се они у часима опасности и великих бојних дана купе. Она је уз њих, кад се саветују, помаже им, кад издају прогласе, прокламације. Њој је све сувише полако, сувише јој се отеже. Од младости загрејана за републику рада је, да је што пре угледа. Кад се краљева својта склонила под скут народној скупштини, била је жиронда на врхунцу своје моћи. Да је одмах после 10. августа узела била у руке крму државну те прогласила републику, била би у првом ђору одушевљења све, што је хтела, произвела и спасла би живот краљев. Роландовица је то хтела. Али је жиронда оклевала; све је мислила, да још није куцнуо прави час. Беседила је најлешне своје беседе и очаравала образовани свет и занесењаке. Но за овима је већ стојао народ, клиеурина са грозним оним нељудима, који су за тили час занесењаке и образовани свет спутали те тиме уништили и моћ и улив жиронде. Жирондисте су сад беседили у ветар, нико се није ни освртао на њих. Danton и Robespierre нападоше их иа небуха на их свргоше. Погибоше на губилишту са ретком величином и достојанством душе. Последњи њихов заједнички обед пред смрт постао је најгужњија легенда револуције. Још им се једаред измилло срце у лепе одушевљене беседе, још једаред запеваше, загрлише једно друго и изљубише се, па онда за руку одоше на губилиште. Тек што они скончаше, дође ред на Роландовицу. Уапсише је. У тавници је она даље писала и учила ревно, као да се ништа није десило те као да мирно седи у своја четири зида. Пред трибуналом револуције говорила је постојано и непоколебљиво као најјачнији мушкарац. Кад је чула своју смртну пресуду, дигла се поносито, те кликнула судијама: „Сматрате ме, да сам достојна делити судбу оних великана, што их ви посмицате; хвала вам, а уверавам вас уједно, да ћу се трудити, да путем на губилиште покажем исту храброст, коју су показали они.“ Па што је обрела, то је и одржала. На колих је случајно села до старца, који је од страха дрхтао по свем телу. Она га је тако умела охрабрити, да је старац тај умрло са осмехом. Кад су на судилишту силазили, помогла је старцу да се

сиђе, па онда је замолила целата, да најпре одрубе старцу главу те да не мора видити њену крв. Кад се целат повзаво на наредбу те рекао, да самовољно не сме мењати реда, погледала га је она строгим погледом па му рекла: „То је последња молба жене једне, и ја сам уверена, да ћете је испунити. Двоструко поштовање налаже вам, да то учините, поштовање старости и мога пола.“ На то целат ни речи није одговорио; полако, као да се сам са собом бори, попо се на губилиште; горе се осврнуо те старцу дао знак. Роландовица онда одведе старца до горе. „Док оком тренете, било па и прошло!“ дошапта му, притиснувши му руку својом мирно и постојано. За тим је без страха гледала, како старцу главу одрубеше па онда се сигурним кроком попела на степенице а није ни чекала знака. Горе, где јој је у сусрет крв лошила, прекорачила ју је, дигнувши мало хаљину а у тај је мах изгледала, као да се и сама мора смејати томе, што се грози крви у тренутку, кад јој ваљаде пролити своју сопствену. Погледа онда у кип слободе, што је подигнут био за гилотином, па на глас прослови: „За каква ли недела мораш ти име своје да дајеш, божанствени геније!“ Клекла је после тога сама и прислонила главу на пањ. То је било 8. Новембра 1793.

А Ф О Р И С М И.

(Источних народа.)

Човек учењак, који ништа не производи, личи на облак, што не даје кише. (Арапска изрека.)

Дужник се јада на округност свога повериоца. Дâ ли пак он коме у зајам, постане још округнији поверилац. (Хинеска изрека.)

Нема руже без трња нити љубави без љубоморе. (Турска пословица.)

Младост је лудост а лек јој је старост. (Мендани.)

Више вреди кућерак од сламе, у којој се смеју, него палата, у којој плачу. (Хинеска изрека.)

Где год има сумње и тешкоће, не треба се журити са одлуком. (Чу-Кинг.)

Ко одговара пре него што саслуша, будала је. (Арапска изрека.)

За дрво има надања, ако се посече, да ће се још омадити и да не ће бити без изданака.

Ако и остари у земљи корен његов и у праху изумре пањ његов, чим осети воду, опет наупи и пусти гране као присад.

А човек умире изнемогао; и кад издахне човек, где је?

Као кад вода отече из језера и река опадне и усакне, тако човек кад легне, не устаје више; докле је небеса, не ће се пробудити нити ће се пренути ода сна својега.

(Књига о Јову.)

Баш ходи човек као утвора; баш се узалуд киди, сабира, а не зна коме ће допасти.

(Псалми Давидови.)

САДРЖАЈ: Пахуљице. Песма Јосина Берсе. — Дух времена сад је таки! V. — Цвет. Песма од А. — Божић у прогонству. (Једна глава из Достојевскога дела „Записници из мртвога дома.“) — Језик у Гундулићеву „Осману“. (Наставак.) — Листак из историје васпитања. Од Андрије М. Матића. — Бранич српскога језика. — Ковчежић. Смесице. — Афорисми.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 ф. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валжића у Београду.